

กระบวนการเรียนรู้อย่างพุทธ

ความหมาย

กระบวนการเรียนรู้อย่างพุทธ (Buddhist Process of Learning) คือกระบวนการเรียนรู้หนึ่งซึ่งในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง กระบวนการเรียนรู้แบบนี้จะทำให้มนุษย์ฉลาดลึกซึ้ง สามารถเข้าใจตนเองและเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องระหว่างชีวิตของตนกับสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกมากขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นด้วย

โดยทั่วๆ ไปการเรียนรู้ในเรื่องใดๆ ก็คือการที่ทำให้ให้นักเรียนได้มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ แต่การเรียนรู้ให้มีความรู้เพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ นักเรียนจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องที่เรียนด้วยว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เช่น รู้ว่า $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$ แล้วจะต้องเข้าใจด้วยว่า ทำไม? ไม่ใช่ตอบได้เพียงว่าเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ ต้องจำไว้เท่านั้น แต่ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า ทำไม $(a + b)^2$ จึงต้องเท่ากับ $a^2 + 2ab + b^2$ เสมอ เมื่อเข้าใจแล้วและฝึกฝนต่อไป ทักษะ (skills) จะเกิดขึ้นและสิ่งที่เกิดตามมาอีกก็คือ ทักษะคติ (attitude) ที่ดีและความพึงพอใจหรือความซาบซึ้ง (appreciation) ในเรื่องที่เรียนนั้นการเล่าเรียนใดๆ ก็ตาม หากสามารถชักนำให้นักเรียนได้รับสิ่งต่างๆ ดังกล่าวทั้งห้าประการ นักเรียนย่อมจะเรียนสิ่งนั้นๆ ได้ดีไม่ว่าจะเป็นการเรียนวิชาใดๆ หลักการอันนี้นำไปใช้ได้กับการอ่านหนังสือทุกเรื่องได้ด้วย

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้อย่างพุทธ

จากการประมวลวิเคราะห์คำสอนของพระพุทธองค์ สามารถสะท้อนให้เห็นแนวคิดในกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธซึ่งน่าจะมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความมีอิสระ อิสระภาพเป็นเงื่อนไขการเรียนรู้อย่างหนึ่ง จากพุทธประวัติเราทราบแล้วว่าการที่เจ้าชายสิทธัตถะยอมสละทางโลกทุกอย่างทุกประการออกบวช คือ พระองค์มุ่งออกสู่อิสระภาพทั้งอิสรภาพทางกายและอิสรภาพทางใจ ที่สำคัญมากก็คือ ความอิสระจากการครอบงำของอวิชชา และกิเลสตัณหาอุปาทานซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “จิตว่าง” นั่นเอง เมื่อพระองค์ทรงมีอิสระสมบูรณ์ทั้งสองประการจึงทำให้พระองค์เกิดการเรียนรู้จนถึงที่สุคพระองค์ทรงตรัสรู้และทรงนำพระธรรมซึ่งพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วนั้นมาสั่งสอนมวลมนุษยชนและกาลามสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้อย่าเชื่อง่ายเพราะเหตุ 10 ประการ ก็เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้มีอิสรภาพในการเรียนรู้เช่นกัน

กาลามสูตร คือ สูตรหนึ่งในคัมภีร์ติกนิบาต อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ชนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่อถึงมวงยไร้เหตุผลตามหลัก 10 ข้อคือ

1. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
3. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อด้วยตรรกะ
6. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอนุমান
7. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
8. อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
9. อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าเชื่อ
10. อย่าปลงใจเชื่อด้วยเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วะสี เขียนเรื่อง “ธัมมานุสติจากการอาพาธของท่านพุทธทาสมหาเถระ” ในหนังสือแค่...ท่านพุทธทาสภิกขุ พระอริยเจ้าแห่งสวนโมกขพลาราม ไว้ตอนหนึ่งกล่าวว่า “กระบวนการเรียนรู้ของท่านอาจารย์พุทธทาสควรเป็นตัวอย่างให้เราทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ท่านอาจารย์พุทธทาสมาเรียนเปรียญธรรมที่กรุงเทพฯ แต่สอบเปรียญธรรม 4 ดก ท่านจึงหันเหการศึกษาของท่านไปสู่ความเป็นอิสระ...ท่านได้ใช้หลักกาลามสูตรอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนรู้ของท่าน”

2. การเรียนรู้ความจริง คือการสัมผัสและการปฏิบัติในธรรมชาติแห่งความเป็นจริงของชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม การสัมผัสของจริงทำให้รู้ความจริง การเรียนรู้และการปฏิบัติเป็นกระบวนการเดียวกัน ศาสตราจารย์ น.พ.ประเวศ วะสี เขียนไว้ในเรื่องเดียวกันว่า “เรียนรู้จากความเป็นจริงจึงจะทำให้เข้าถึงความเป็นจริง การรู้ความจริงจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อเรียนรู้จากความเป็นจริง...ความผิดพลาดใหญ่ของการศึกษาทุกวันนี้ที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ได้ คือ การเรียนรู้แบบเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แต่ไม่เอาความจริงเป็นตัวตั้ง วิชาไม่ใช่ความจริง แต่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ถ้าเรียนแต่เครื่องมือแต่ไม่ได้เรียนความจริงก็ไม่รู้ความจริง เมื่อมีแต่ “ศาสตร์” แต่ไม่รู้ ความจริง ศาสตร์ก็เลยกกลายเป็น ศาสตร์”

พระพุทธเจ้าทรงเรียนรู้ความจริงของชีวิตจากการที่พระองค์ได้ทรงพำนักอยู่ในพระบรมมหาราชวัง มีวังฤดูร้อน วังฤดูหนาว และวังฤดูฝน มีข้าทาสบริวารพร้อมพร้อมบริบูรณ์ และในการที่พระองค์เสด็จประพาสตามสถานที่ต่าง ๆ นอกพระราชวัง ทำให้พระองค์ทรงพบความจริงของชีวิตเกี่ยวกับความทุกข์เรื่องการเกิด การเจ็บไข้ การแก่ชรา และการตาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจ พระทัยออกบวชเพื่อค้นหาวิธีดับทุกข์ในเรื่องเหล่านั้น จนทรงตรัสรู้ความจริงอันประเสริฐสุด คือ อริยมรรค (อยู่ในอริยสัจสี่) ซึ่งเป็นการดับทุกข์สิ้นเชิง

ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์สิ้นเชิง เรียกเต็มว่า อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์ 8 ประการ อันประเสริฐได้แก่

1. สัมมาทิฏฐิ	- เห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ	- คิดชอบ
3. สัมมาวาจา	- เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ	- ทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ	- เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ	- เพียรชอบ
7. สัมมาสติ	- ระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ	- ตั้งจิตมั่นชอบ

3. การคิดไตร่ตรองอย่างแยกกาย (คือ โยนิโสมนสิการ) การสัมผัสความจริงทำให้เกิดปัญญาระดับหนึ่ง แต่ต้องนำมาคิดไตร่ตรองโดยแยกกายจึงจะทำให้สิ่งที่รับรู้มานั้นเป็นปัญญาที่สูงขึ้น ซึ่งตรงกับคำว่า จินตมยปัญญา นั่นเอง นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงสอนไว้ว่าจะต้องใช้ ภาวนามยปัญญา คือการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์อีกด้วย

4. การมีจิตใจที่เป็นกลาง การที่จะสัมผัสและคิดได้ตามความเป็นจริงนั้นต้องการจิตใจที่เป็นกลาง ถ้าจิตใจไม่เป็นกลางก็จะรับรู้และคิดไปตามอคติ การที่จิตใจจะเป็นกลางได้ต้องดำเนินตามมรรคแปด ยิ่งดำเนินตามมรรคแปดได้มากเท่าใดยิ่งเป็นกลางได้มากเท่านั้น ยิ่งสัมผัสและคิดตามความเป็นจริงได้มากขึ้น ปัญญาจึงเกิดมากขึ้น

ในปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้เป็นเรื่องที่มีผู้สนใจอย่างกว้างขวางมาก ในการพัฒนาทางด้านการเมืองก็เริ่มพูดถึง “กระบวนการเรียนรู้” ตัวอย่างเช่น คอลัมน์ “คนหน้า 4” หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงแน่นหนา ก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจ เท่านั้น แต่ความเข้าใจต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ...การเรียนรู้ทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพก็คือ การศึกษาจากเหตุการณ์จริง และ

ได้รับฟังข้อถกเถียงอย่างมีเหตุมีผล ฉะนั้นควร
ปล่อยให้เถียงกันไปเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้...”
เรื่องนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งสนับสนุนความคิดเกี่ยวกับ
กระบวนการเรียนรู้อย่างพุทธ” ที่กล่าวไว้ข้างต้น

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีศักยภาพในการเรียน
รู้สูง ดังนั้นถ้าในวงการศึกษา นำกระบวนการเรียนรู้ที่
ถูกต้องมาใช้ในการให้การศึกษาแก่เยาวชนของชาติ
ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 81 รัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ย่อมจะทำให้
เยาวชนมีศักยภาพสูงขึ้นอย่างแน่นอน เมื่อใดที่ใน

แวดวงการศึกษาไทยนำความรู้เรื่องนี้มาใช้กันอย่าง
จริงจัง คำว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” จักมีความหมาย
อย่างยิ่ง

อนึ่งขณะนี้ประเทศไทยกำลังอยู่ระหว่างการ
ดำเนินการ “ปฏิรูปการศึกษา” และ “ปฏิรูปการเรียน
รู้” จึงพึงสำนึกในพระคติพจน์ของสมเด็จพระมหิต
ลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนกที่ว่า
“True success is not in the learning, but in its
application to the mankind” (ความสำเร็จที่แท้จริง
มิได้อยู่ที่การเรียนรู้แต่อยู่ที่การนำการเรียนรู้นั้นมาประ
ยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติ)

วรวิทย์ วสันตสารกร

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง(เล่มที่ 11). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กรมการศาสนา, 2514.
- ดินสอโดม (นามแฝง). “คนหน้า 4,” เดลินิวส์. ฉบับประจำอาทิตย์ที่ 20 สิงหาคม 2544.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์
ราชวิทยาลัย, 2533.
- ไพโรจน์ อยู่ฉะเจียร. แต่...ท่านพุทธทาสภิกขุ พระอริยเจ้าแห่งสวนโมกขพลาราม. กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์สร้อยทอง, ม.ป.ป.
- วิศาล เขาวงศ์ศิริ. “ทูลกระหม่อมฯ กับการเรียนรู้วิชาแพทย์,” เดลินิวส์. คอลัมน์สาธารณสุข ฉบับประจำวัน
อาทิตย์ที่ 22 กันยายน 2544.
- สมักร บุรวาส. พัฒนาการแห่งพุทธปรัชญา. (ปริชาญาณสิทธิ์ตะเล่ม 2). กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2513.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชู-
ปลัดมภ์, 2539.
- แสง จันทรังาม. พระพุทธศาสนาจากพระโอษฐ์. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2520.